

ВІДГУК
офіційного опонента доктора педагогічних наук,
професора, дійсного члена (академіка) НАПН України
Засенка В'ячеслава Васильовича
на дисертаційну роботу Яна Сікори
«Теоретичні і практичні основи підготовки
тренерів праці до підтримуваної зайнятості в Польщі»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук
за спеціальністю 13.00.04 - теорія і методика професійної освіти

Останнім часом міжнародною спільнотою значна увага приділяється питанням дотримання прав тих категорій осіб, які є найбільш незахищеними і потребують особливого ставлення та захисту. Однією з таких категорій є особи з обмеженими можливостями, зокрема легкими інтелектуальними порушеннями. Наявність можливості працювати для таких осіб є надзвичайно важливим як з точки зору покращення матеріального стану, рівня життя, так і з точки зору соціальної та фізичної реабілітації та абілітації, соціалізації та включення у сфери життя суспільства. Ознайомлення з досвідом інших країн щодо працевлаштування та зайнятості осіб з легкими інтелектуальними порушеннями дає змогу стверджувати, що в Україні певні заходи вживаються як з боку недержавних громадських організацій, так і з боку державних інституцій. Водночас вивчення досвіду зарубіжних країн, зокрема Польщі, які мають позитивний досвід у цій справі, є надзвичайно цінним.

Слід наголосити, що актуальність порушеної проблеми обумовлена необхідністю вирішення проблеми організації праці осіб з легкими інтелектуальними порушеннями, яку варто розглядати з позиції набуття життєвої компетентності, необхідної для забезпечення гідного й самоконтрольованого життя, мотивації людської активності, як цілеспрямованої діяльності людини суб'єктивного характеру і яка полягає у виконанні комплексу розумових і фізичних дій з метою забезпечення умов існування, формування особистості як повноцінного члена суспільства. З огляду на складність і багатовимірність ця проблема потребує вирішення конкретних питань, що стосуються комунікації у виробничому середовищі та

організації й адаптації виробничого середовища до потреб підтримуваної зайнятості бенефіціарів.

Посилює актуальність дослідження і низка **суперечностей**, зокрема між:

- соціально-економічними потребами утвердження пріоритетів гуманістичних цінностей, соціальної справедливості в європейському просторі та недостатньою розробленістю теоретико-методологічних засад реалізації політики подолання маргіналізації й виключення з суспільства різних категорій громадян;

задекларованими принципами забезпечення соціальної рівності в умовах сучасного ринку праці та недостатньо цілісною реалізацією положення щодо рівноправного партнерства осіб з легкими інтелектуальними порушеннями;

спрямованістю державної політики на нівелювання соціальної нерівності, подолання бідності, утвердження принципу суспільної солідарності щодо осіб з порушеннями інтелектуального розвитку та необхідністю вдосконалення професійної підготовки фахівців, які забезпечують їхню адаптацію до сучасних ринкових умов, - тренерів праці для підтримуваної зайнятості.

Слід сказати, що на сьогодні фактично відсутня досконала, багатофункціональна система підготовки тренерів праці до підтримуваної зайнятості. Відтак, сказане підтверджує важливість і нагальність такого системного й узагальнюючого дослідження з означеної проблеми. Обґрунтування наукових положень дисертаційного дослідження є переконливим. Дослідження характеризує тривалий період його проведення - з 2011 - 2020 рр., що охоплював три етапи: перший (2011 -2013 рр.) теоретико-аналітичний, другий (2014 - 2016 рр.) теоретико-дослідницький, третій (2017 — 2020 рр.) - підсумково-узагальнюючий.

Щодо експериментальної бази, то дослідно-експериментальна робота проводилася на 35 спеціально відібраних підприємствах, що працюють на вільному ринку праці Польщі, на яких були працевлаштовані особи з легкими

порушеннями інтелектуального розвитку. Дослідження спрямовувалося на вивчення особливостей організації виробничого середовища для осіб з порушеннями інтелектуального розвитку. У процесі дослідження було схарактеризовано умови підприємств, де працювали особи з особливими потребами; здійснено опис робочих місць з урахуванням спеціальних рішень для покращення роботи осіб з порушеннями інтелектуального розвитку; проаналізовано можливості їхнього пересування на підприємстві.

Наукова цінність дисертаційного дослідження Яна Сікори зумовлена передусім тим, що автором *обгрунтовано важливість праці* для осіб з особливими потребами з метою забезпечення соціальної інклюзії та подолання маргіналізації й соціального виключення, *розкрито психопедагогічні основи підтримуваної зайнятості осіб з особливими потребами; схарактеризовано основні функції й завдання тренера праці* в реалізації концепції підтримуваної зайнятості; *розкрито принципи й компетентнісний профіль професійної підготовки тренера праці; розкрито особливості пристосування виробничого середовища* осіб з легкими інтелектуальними порушеннями; *викладено основні вимоги до адаптації* виробничого середовища до потреб працівників з легкими інтелектуальними порушеннями; *обгрунтовано зміст професійно-педагогічної підготовки тренерів праці до роботи з такими працівниками; розкрито методичні аспекти підготовки тренерів праці до підтримуваної зайнятості; схарактеризовано можливості використання результатів дослідження у професійно-педагогічній підготовці тренерів праці в сучасних умовах.*

На особливу увагу заслуговують розроблені методичні рекомендації щодо професійної підготовки і діяльності тренерів праці, у яких представлено інструментарій, що уможлиблює ефективну підтримку працедавців у діяльності з метою адаптації виробничого середовища до потреб бенефіціарів підтримуваної зайнятості; введено до програми підготовки тренерів праці теми, пов'язані з адаптацією шляхів пересування і робочих місць відповідно до потреб бенефіціарів підтримуваної зайнятості, а також комунікативних можливостей осіб з особливими потребами; законодавче визначення статусу

тренера праці. В рекомендаціях викладено послідовність завдань, які доцільно реалізовувати з метою забезпечення відповідних умов для підготовки тренерів праці до виконання ними виробничих завдань.

Відповідно до теми дисертації Як Сікора чітко сформулював науковий апарат дослідження, застосував адекватні методи пошуку, що дало можливість успішно досягти мети - обґрунтувати теоретичні і методичні засади підготовки тренерів праці для підтримуваної зайнятості осіб з легкими порушеннями інтелектуального розвитку та розробити практичні рекомендації щодо забезпечення соціальної адаптації цієї категорії осіб до сучасних економічних умов.

Логіка викладу теоретичного та експериментально-дослідного матеріалу відповідає темі дисертаційного дослідження, його об'єкту, предмету, меті, гіпотезі та дозволяє належним чином висвітлити перебіг виконання завдань дослідно-експериментальної роботи.

Забезпеченню змістовності та наукової глибини викладених у дисертації положень сприяв ґрунтовний теоретичний аналіз наукових джерел, у тому числі зарубіжного досвіду. Це дає підстави стверджувати про високий рівень дослідницької компетентності здобувана, належне володіння ним теоретичними і емпіричними методами дослідження, вміння логічно, послідовно й аргументовано викладати науковий матеріал.

Основні положення та висновки дисертації мають продуманий, логічний характер, що стало можливим завдяки вмінню автора дослідження аналізувати й узагальнювати науковий матеріал, структуровано і несуперечливо викладати його.

Не викликає сумнівів достовірність і наукова новизна результатів дослідження. Зокрема, дисертант одержав такі найзначущіші результати:

вперше обґрунтовано теоретичні засади підготовки тренерів праці для підтримуваної зайнятості осіб з легким порушеннями інтелектуального розвитку; узагальнено сутнісні характеристики поняття праця людини в контексті антропології, педагогіки праці та професійної педагогіки; здійснено

цілісний аналіз проблеми підтримуваної зайнятості як сфери діяльності тренера праці; окреслено основні функції тренера праці, зумовлені його професійною діяльністю щодо підтримуваної зайнятості осіб з порушеннями інтелектуального розвитку; схарактеризовано компетентності тренера праці, пов'язані з професійною діяльністю щодо забезпечення підтримуваної зайнятості осіб з легкими інтелектуальними порушеннями; обґрунтовано й структуровано зміст професійно-педагогічної підготовки тренерів праці до потреб осіб з легкими інтелектуальними порушеннями; здійснено фокус-дослідження проблеми працевлаштування осіб з інтелектуальними порушеннями та виявлення умов організації виробничого середовища на підприємствах;

уточнено дидактичні положення щодо організації освітнього процесу і практичної підготовки тренерів праці для підтримуваної зайнятості;

подальшого розвитку набули положення щодо теорії і методики підготовки тренерів праці для підтримуваної зайнятості, уточнення змісту основних дефініцій (підтримувана зайнятість, маргіналізація, суспільне виключення, легкі інтелектуальні порушення), а також знання про зарубіжний досвід професійної підготовки праці тренерів для підтримуваної зайнятості;

поглиблено знання з педагогіки праці й порівняльної професійної педагогіки на основі випереджувального підходу до професійної підготовки тренерів праці в умовах неформальної освіти.

Важливо, що дисертаційне дослідження Яна Сікори має вагоме практичне значення, яке полягає в тому, що одержані результати дослідження достатньо обґрунтовані, пройшли апробацію та готові до впровадження в систему професійної підготовки тренерів праці до підтримуваної зайнятості. Автором розроблено інструментарій для підтримки тренера праці у процесі формування виробничого середовища для потреб осіб з порушеннями інтелектуального розвитку. Підготовлено інструкції та контрольні списки, а також обґрунтовано комунікативну модель взаємодії роботодавців, тренерів, осіб з інтелектуальними порушеннями на підприємстві у відповідному виробничому

середовищі. Впровадження результатів дослідження, здійсненого Я. Сікори, підтверджується довідками п'яти університетів різних регіонів України. Також підкреслимо широкий спектр апробації результатів дослідження (на 49 науково-практичних конференціях, семінарах, круглих столах).

Результати дослідження висвітлено у 38 одноосібних публікаціях, серед яких: 4 монографії (польською і українською мовами); 12 статей у наукових фахових виданнях України; 13 статей у зарубіжних періодичних наукових виданнях; 9 публікацій у збірниках наукових праць, матеріалів всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференцій. Отже, дисертант виконав вимоги Міністерства освіти і науки України щодо публікації результатів дисертації на здобуття наукового ступеня доктора наук.

Структура дисертаційного дослідження Я. Сікори зумовлена метою і завданнями, логіка виконання яких визначає зміст дисертації.

Кожен розділ дисертації, як і годиться, несе своє змістове навантаження і є логічною, невід'ємною складовою всієї роботи. Зокрема:

У першому розділі здійснено бібліографічний аналіз проблеми дослідницького пошуку; проведено дефінітивний аналіз феномена праці в міждисциплінарному контексті, визначено його сутнісні характеристики як антропологічної категорії; схарактеризовано стан дослідженості цієї проблеми у педагогіці праці й у професійній педагогіці; обгрунтовано важливість праці для осіб з особливими потребами з метою забезпечення соціальної інклюзії та подолання маргіналізації й соціального виключення.

У другому розділі обгрунтовано сутність поняття «соціальне виключення», схарактеризовано особливості дорослих у контексті ризику соціального виключення і маргіналізації, розкрито психопедагогічні основи підтримуваної зайнятості осіб з особливими потребами, узагальнено правові аспекти протидії маргіналізації й соціального виключення, визначено конструктивні ідеї зарубіжного досвіду підтримуваної зайнятості.

У третьому розділі схарактеризовано основні функції й завдання тренера праці в реалізації концепції підтримуваної зайнятості; обгрунтовано педагогічні

та організаційні засади діяльності тренера праці; розкрито принципи й компетентнісний профіль професійної підготовки тренера праці.

У четвертому розділі проаналізовано статусні характеристики дорослих з особливими потребами у сучасному соціальному середовищі; схарактеризовано законодавчі та нормативно-правові положення щодо врегулювання їхньої професійної діяльності; розкрито сутність комунікативних компетентностей осіб з інтелектуальними порушеннями; представлено правові основи працевлаштування осіб з інтелектуальними порушеннями на ринку праці.

У п'ятому розділі висвітлено методику організації експериментальної роботи; розкрито особливості пристосування виробничого середовища осіб з легкими інтелектуальними порушеннями, схарактеризовано комунікаційні маршрути для осіб з інтелектуальними порушеннями у виробничому середовищі, узагальнено результати фокус-дослідження проблеми їхнього працевлаштування.

У шостому розділі викладено основні вимоги до адаптації виробничого середовища до потреб працівників з легкими інтелектуальними порушеннями, обґрунтовано зміст професійно-педагогічної підготовки тренерів праці до роботи з такими працівниками, розкрито методичні аспекти підготовки тренерів праці до підтримуваної зайнятості, схарактеризовано можливості використання результатів дослідження у професійно-педагогічній підготовці тренерів праці в сучасних умовах.

Підсумки дисертаційного дослідження відображено у загальних висновках, які корелюють з висновками до кожного з розділів і відображають досягнення мети й завдань дослідження.

Цілком логічно, що зміст автореферату ідентичний основним положенням дисертації, а сформульовані в дисертації висновки і рекомендації повною мірою представлено автором у публікаціях. Рівень повноти їх викладу є високим. Матеріали дослідження апробовано на численних науково-практичних конференціях, в тому числі й міжнародних, круглих столах, семінарах та ін.

Позитивно оцінюючи докторську дисертацію Яна Сікори, вважаємо за доцільне висловити окремі зауваження і побажання.

1. У параграфі 2.6 визначено конструктивні ідеї зарубіжного досвіду щодо підтримуваної зайнятості, а практичну цінність мали б, на основі цього, виокремлені спільні і відмінні тенденції для країн європейського союзу і американського континенту.
2. У третьому розділі схарактеризовано основні функції й завдання тренера праці в реалізації концепції підтримуваної зайнятості, а також обґрунтовано педагогічні та організаційні засади діяльності тренера праці, визначено його професійні ролі, зокрема підготовка до інклюзивної освіти - цей аспект підготовки потребує ґрунтовнішого висвітлення.
3. У змісті параграфа 5.1 бажано було б вказати хто є відповідальним за створення адаптивного виробничого середовища до потреб осіб з порушенням інтелектуального розвитку.
4. Вважаємо у роботі доцільно було би сформулювати загальні вимоги до моделювання адаптивного виробничого середовища до потреб осіб з порушенням інтелектуального розвитку.

Усі зазначені зауваження, рекомендації й побажання не є критичними й мають дискусійний характер. Загалом вони не впливають на об'єктивно високу оцінку дисертаційної роботи Яна Сікори.

Таким чином дисертація Яна Сікори «Теоретичні і практичні основи підготовки тренерів праці до підтримуваної зайнятості в Польщі» є самостійним завершеним науковим дослідженням актуальної проблеми. Усі положення дисертації науково обґрунтовані, мають характер наукової новизни, а достовірність і вірогідність висновків забезпечені застосуванням адекватних меті й завданням методів дослідження. Поставлена автором мета, сформульовані завдання дослідження розв'язані ґрунтовно та доказово. Всі положення, що винесені на захист, теоретично обґрунтовані, їх зміст викладено в основних висновках до дисертації. Висновки і рекомендації у дисертації

сформульовано виважено і переконливо. Дисертаційне дослідження має практичне значення, що підтверджується упровадженням його результатів в освітній процес Вищої школи бізнесу і наук про здоров'я в Лодзі, Інституту педагогіки Академії спеціальної педагогіки ім. Марії Гжегожевської у Варшаві, Технологічно-гуманістичного університету імені Казимира Пулацкого в Радомі, Інституту педагогіки Університету імені Марії Кюрі-Склодовської в Любліні. Структура дисертації та зміст відповідають чинним вимогам до докторських дисертацій. Назва роботи відповідає її меті, змісту теоретичної частини та експериментального дослідження.

Отже, дисертація Яна Сікори «Теоретичні і практичні основи підготовки тренерів праці до підтримуваної зайнятості в Польщі» є завершеною науковою працею, що має теоретичне й практичне значення для теорії й методики професійної освіти і відповідає вимогам пунктів «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (зі змінами, внесеними згідно з постановами КМ за № 656 від 19.08.2015 р. та за № 1159 від 30.12.2015 р.), а її автор - Ян Сікора заслуговує присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 - теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент

доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член (академік) НАПН України,
директор Інституту спеціальної педагогіки і
психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України



Підтверджую
Завідувач відділу кадрів
Інституту спеціальної педагогіки і психології
імені Миколи Ярмаченка
Юнальжякадти ицтпт и.у* України